

Het dilemma der loyaliteiten

Met prinsjesdag nog in het verschiet hebben ons meer dan in enig ander jaar tijdingen bereikt omtrent regeringsvoornemens. Met deze premature nieuwsvoorziening zal zelfs voor de Koningin de aardigheid van derde dinsdag er wel afgaan. Op zo'n manier zou het dan toch een dag worden van louter ritueel. We mogen — naar ik aanneem — niet vermoeden dat met dit voorschot op de troonrede beoogd werd het staatshoofd te ontheffen van het brengen van controverse boodschappen. Een opvatting waar overigens wat voor te zeggen valt naar gelang de inhoud van de troonrede in toenemende mate omstrede gelegenheden behandelt en het koningschap minder gediend lijkt te zijn met deze vorm van spitsroede lopen.

Hoe dat ook zij, de discussie over de sociale consequenties van het regeringsbeleid voor 1981 is in volle gang. Ruim f. 810 mln. zal moeten worden gevonden — en dus ingeleverd — in de sociale sector. Het assortiment is zeker ruim, zij het niet bij uitstek samenhangend. Pikante bijzonderheden vormen de „positie van de vrouw” en het „gezinsinkomen”. Zo wordt in het vooruitzicht gesteld dat gehuwde vrouwen die werken de AOW-premie niet meer terugkrijgen als man en vrouw meer dan f. 50.000 verdienen. Verder komt het gezinsinkomen op het tapijt bij de minimumuitkering in de wao, namelijk wanneer men nog andere inkomsten heeft, dan wel wanneer de partner werkt en dus inkomen heeft. In dergelijke gevallen zal het gezinsinkomen gaan gelden.

Met het releveren van deze twee maatregelen wordt niet beoogd te doen voorkomen dat deze punten de belangrijkste binnen het geheel van aangezegde veranderingen t.a.v. arbeidsplaatsen en uitkeringen zouden zijn. Waar het wél om gaat is, dat hiermee een wissel wordt getrokken op die toekomstige ontwikkelingen die eerder wijzen op een verzelfstandiging van de positie van de (gehuwde) vrouw en verdergaande individualisering, als gevolg waarvan de positie van het gezin(sinkomen) als maatstaf voor sociale politiek in inkomensverdeling zal afnemen. Nu hoeft men zich bij dergelijke ontwikkelingen niet per se neer te leggen. Immers, niet alleen de zelfstandige ontwikkelingen in de sa-

menleving maar óók de politiek geeft vorm aan de maatschappij. Wat de positie van het gezin betreft en vooral het individuele of van het gezinsinkomen zullen de grote politieke partijen nog voor delicate problemen worden gesteld.

De historische ontwikkeling van de sociale zekerheid en van herverdeling van goederen en diensten in de verzorgingsstaat toont overigens aan dat deze stelsels weliswaar systeemfoutjes bevatten en soms onverwachte solidariteit eisen, maar deze stelsels dekken ook veel toe. De meeste conflictstof blijft latent. Zo „bevatten” de volksverzekeringen — anders dan de op equivalenten berustende werknemersverzekeringen — diverse vormen van solidariteit: ongehuwden met gehuwden bij de AOW wegens het verschil in uitkering; ongehuwden en gehuwden zonder kinderen t.o.v. gehuwden met kinderen bij de kinderbijslag; ongehuwden t.o.v. gehuwden bij de Algemene Weduwen- en Wezenwet wegens het ontbreken van aanspraken. De ongehuwden mogen zich wellicht wat overvraagd voelen. Maar wat weinig wordt beseft is, dat ook zij belang hebben bij een toekomstige generatie, die te bestemder plaats en tijd productief zal zijn en daardoor voor de financiering zal zorgen van de uitkeringen in de toekomst van degenen die momenteel mokken over zoveel vereiste „solidariteit”. Maar tot politieke mobilisatie van enige betekenis is het toch niet gekomen: latentheid die niet tot manifeste uitdrukking komt.

Een ander voorbeeld vormen de financiering en subsidiëring van velerlei merit goods (onderwijs, sociale dienstverlening, huisvesting, cultuur, sport). Voor huisvesting en onderwijs is vast komen te staan dat in ons land de inkomensverdelingseffecten sterk denivellerend zijn 1). Ook hier lijken vooralsnog geen doorbraken te verwachten; zelfs niet van degenen die direct belang hebben bij inkomensnivellering. De institutionalisering is al zo hecht, dat verande-

ringen op enige schaal onwaarschijnlijk lijken.

Waar het gaat om de toekomstige keuze tussen individueel versus gezinsinkomen ligt de kaart echter anders. De tendens tot eigen individuele inkomensvering is reeds zeer verbreid en zal nog toenemen met alle consequenties van dien voor het aanbod op de arbeidsmarkt en de aanspraken op sociale zekerheid. Een militante vrouwenbeweging zal er zonder twijfel voor zorgen dat wat aan spanningen tot nu toe latent en toege-dekt is gebleven, stelselmatig ontdekt zal worden. Anders dan bij vele maatschappelijke organisaties is er bij de vrouwenbeweging alert verkeer tussen top en aanhangers.

Het gezinsinkomen bij twee werkende partners kan al gauw boven f. 50.000 liggen. Dat is toch even ruimer dan de werkloosheidsuitkering van de kostwinner bij „modaal” om van lager maar te zwijgen. Het betrekken van het gezinsinkomen bij sociale uitkeringen is derhalve niet zonder zin. Maar hoe lang zal deze maatstaf het houden tegen de zich verbreidende aanspraken van het individu, dat zich immers kan beroepen op het feit dat de arbeidsprestaties waarvoor de beloning geldt niet als partner van een man of vrouw worden geleverd maar als individu. Naar mijn mening zal in het komend decennium het individu voorgoed doorbreken 2). Daar is geen houden aan. Maar daarmee beginnen de problemen van de solidariteit pas goed. De draak van de inkomensongelijkheid krijgt steeds nieuwe koppen.

1) Zie rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau, *Profijt van de overheid*, 's-Gravenhage, 1977.

2) Interessant in dit verband de vergaande fiscale doordenking van verzelfstandiging door F. C. Wijle, *Individuele belastingheffing van gehuwden*, Rotterdam, 1976.